

Diplomasi kavramı, modern bir terim olarak nispeten yeni bir anlam taşısa da tarihi, insanlık tarihi kadar eskilere dayanmaktadır. Tarihsel süreçte, “geçici (ad hoc)” ve “daimî” diplomasi yöntemleriyle uygulanan bu kavram, geçmişten günümüze devletler arası ilişkilerin temel taşlarından biri olmuştur. Devletler, uluslararası alandaki çıkarlarını korumak ve ilişkilerini düzenlemek amacıyla diplomasiye başvurmuş, bu bağlamda elçiler, müzakereler ve ittifaklar gibi araçları etkin bir şekilde kullanmışlardır. Nitekim tarih öncesi topluluklar veya kabileler, kendi aralarındaki sorunları çözmek için haberci veya müjdeleyici göndermeyi bir yöntem olarak kullanmışlardır. İnsan topluluklarının bir araya gelerek devletleri oluşturmasıyla birlikte, bu uygulama daha sistematik bir hâle gelmiş ve 15. yüzyılın başlarına kadar devletler, aralarındaki sorunları geçici elçiler aracılığıyla çözmeye çalışmışlardır. Bu elçiler, devletlerin çıkarlarını temsil eden geçici görevliler olarak diplomatik müzakere süreçlerinde kritik roller üstlenmiştir. 15. yüzyılın başlarından itibaren sürekli diplomasi anlayışının temelleri atılmış ve bu sistem zamanla daha kurumsal ve sistematik bir yapıya kavuşmuştur. Günümüzde ise neredeyse tüm devletlerin başkentlerinde yabancı devletlerin daimî temsilcilikleri bulunmaktadır. Bu temsilcilikler, uluslararası ilişkilerin istikrarlı bir şekilde yürütülmesi, devletlerin çıkarlarının korunması ve diplomatik sorunların çözülmesi açısından merkezî bir mekanizma hâline gelmiştir.

Osmanlı Devleti, Kuruluş Dönemi’nde devrin siyasi karışıklıklarını lehine çevirme çabasıyla ad hoc diplomasi yöntemine sıkça başvurmuştur. Bu dönemin politik koşullarını göz önünde bulundurduğumuzda, siyasi ve askerî olarak gelişmekte olan Osmanlı Devleti’nin, diplomasiye önem vererek gücünü artırmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Örneğin, 1339 yılında Orhan Bey’in Bağdat’a bir elçi göndermesi ve Bizans ile olan ilişkilerde sürekli olarak elçiler aracılığıyla nâmeler gönderilmesi, Osmanlı Devleti’nin diplomasi kanallarını etkin bir şekilde kullanmaya başladığını ortaya koymaktadır. Bu girişimler, Osmanlı Devleti’nin uluslararası ilişkilerdeki becerisinin temellerini oluşturmuştur.

16. yüzyılda, Avrupa’da daimî elçilik uygulamaları yaygınlaşmaya başlamıştır. Ancak Osmanlı Devleti, bu dönemde gücünün zirvesinde olduğundan, sürekli elçilik kültürünü benimsemenin zayıflık göstergesi olarak algılanabileceği düşüncesiyle bu uygulamaya mesafeli yaklaşmıştır. Osmanlı devlet ricali, daimî elçilik sistemini benimsemenin, devletin güçlü ve bağımsız imajını zedeleyeceği kanaatinde olmuştur. Bu nedenle, Osmanlı Devleti uzun süre ad hoc diplomasi yöntemini tercih etmiş, yalnızca ihtiyaç duyduğu durumlarda geçici elçiler göndermeyi sürdürmüştür. Osmanlı Devleti, kendine özgü bir dış politika anlayışı benimsemiş ve bu anlayış, devletin diplomatik ilişkilerine de yansımıştır. İslami temeller üzerine inşa edilen Osmanlı Devleti’nin yönetimi, uluslararası ilişkilerde güç dengelerinde etkin bir konumda bulunmayı amaçlamış ve bu doğrultuda “kendine yeterli” prensibini esas

almıştır. Bu ilke, Osmanlı'nın diplomatik görüşmelerde bağımsız hareket etme, kendi gücüne dayanarak dış politika oluşturma ve dışarıdan gelen etkileri en aza indirme hedefini yansıtmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde ad hoc diplomasi yöntemi, Sultan III. Selim Dönemi'ne kadar aktif bir şekilde uygulanmıştır. Bu döneme kadar Osmanlı Devleti, geçici elçilikler aracılığıyla diplomatik ilişkilerini yürütmüştür. Ancak III. Selim Dönemi'nde Osmanlı Devleti, ilk daimî elçiliklerinin açılmasıyla birlikte, sürekli diplomasi yöntemini deneyimlemeye başlamıştır. Bu değişim, Osmanlı'nın uluslararası ilişkilerdeki geleneksel anlayışını modernleştirme çabasının önemli bir adımı olarak değerlendirilebilir. Osmanlı Devleti, ilk daimî elçiliklerini Batılı güçlü devletlerin başkentlerinde 1793'te kurmuştur. Bu dönemde Osmanlı Devleti, Batı ile olan diplomatik ilişkilerini güçlendirmiştir. Ancak Osmanlı Devleti, 55 yıl sonra ilk kez yönünü doğuya çevirmiş ve İran'da 1848 yılında ilk daimî elçiliğini açmıştır. Bu, Osmanlı Devleti'nin Batı odaklı diplomasi anlayışından doğuya doğru bir kayışın başlangıcını simgeler ve Osmanlı'nın dış politika stratejisindeki değişimi yansıtır.

Geçmişten günümüze, coğrafi yakınlık ve kültürel benzerlikler nedeniyle Türkler ile İran arasında önemli bir etkileşim ve ilişki söz konusu olmuştur. Bu ilişkiler sadece kültürel değil, aynı zamanda tarihî paydaşlık bakımından da büyük bir öneme sahiptir. Bu sebeple, Türk tarihçileri, İran'ın tarihini, kültürünü ve Türkler ile olan ilişkilerini araştırma noktasında büyük bir ilgi göstermişlerdir. Osmanlı-İran diplomasisi konusunda yapılan çalışmalar genellikle Osmanlı Devleti tarafından İran'a gönderilen elçilerin görevlerini ifa ederken yazdıkları sefaretnameler özelinde ele alınmıştır. Ancak Osmanlı'da diplomatik misyonların kuruluşu ve teşkilatlanması, Osmanlı-İran diplomasisinde Tahran Büyükelçiliği özelinde ilk kez Ahmet Acar tarafından incelenmiştir.

Osmanlı-İran diplomasisi üzerine yapılan çalışmalar zamanla artmış ve bu alanda biriken bilgi, tarihçiler ve araştırmacılar için önemli bir kaynak teşkil etmiştir. Osmanlı Devleti ile İran arasında yüzyıllar boyunca devam eden siyasi, askerî ve kültürel etkileşimler, diplomatik ilişkilerin derinleşmesine neden olmuştur. Osmanlı-İran diplomasisi üzerine yapılan çalışmalar, sadece karşılıklı ilişkileri değil, aynı zamanda bu ilişkilerin küresel ve bölgesel etkilerini de incelemiştir. Bu çalışmalar, iki imparatorluğun ticarî, askerî ve kültürel alanlarda kurdukları bağları, savaşlar, barış antlaşmaları, gümrük anlaşmaları gibi konuları kapsamaktadır. Ayrıca, her iki devletin diplomatik temsilcilerinin faaliyetleri, elçi ziyaretleri, tartışmalı sınır meseleleri ve ittifaklar gibi konular da bu alandaki araştırmaların önemli başlıkları olmuştur. Sonuç olarak, Osmanlı-İran diplomasisi üzerine yapılan çalışmalar, sadece iki devlet arasındaki ilişkileri anlamakla kalmayıp, aynı zamanda tarihsel ve kültürel bağlamda önemli bilgiler sunmaktadır. Bu alandaki araştırmaların artması, hem

geçmişin hem de günümüz diplomasi anlayışının daha iyi kavranmasını sağlamaktadır.

Ahmet Acar'ın¹ çalışması ilk olarak 2020 yılında "Osmanlı-İran Diplomatik İlişkilerinde Sürekli Diplomasie Geçiş ve Tahran Sefareti'nin Kuruluşu" başlığıyla doktora tezi olarak hazırlanmış ve ardından kitaplaştırılmıştır. Çalışmanın konusu olan ve Yeditepe Akademi yayınları arasında 2021 yılında yayımlanan "Osmanlı-İran Diplomasisi: Tahran Büyükelçiliği'nin Kuruluşu" adlı çalışmada, Osmanlı Dönemi'nde Türk-İran ilişkilerinin yaklaşık beş yüz yıllık tarihi kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Bu eser, Osmanlı-İran ilişkilerinin önemli bir dönemini, özellikle arşiv belgeleri ışığında aydınlığa kavuşturarak, şimdiye kadar üzerinde pek az inceleme ve araştırma yapılmış bir alanı derinlemesine incelemektedir. Acar, Osmanlı Devleti ile İran'a hâkim olan devletler arasındaki ilişkilerin dinamiklerini, dönemsel değişimlerini ve bu ilişkilerin diplomatik yansımalarını detaylı bir şekilde ele alarak bu alandaki literatüre önemli katkılar sunmuştur.

Kitabın arka kapak yazısındaki takriz, dönemin Tahran Büyükelçisi olan Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanı Prof. Dr. Derya Örs tarafından şu şekilde yazılmıştır:

"Ahmet Acar'ın "Osmanlı-İran Diplomasisi, Tahran Büyükelçiliği'nin Kuruluşu", başlıklı çalışması, yakın dönem diplomasi tarihimizin şimdiye kadar üzerinde pek az inceleme ve araştırma yapılmış önemli bir dönemini arşiv belgeleri ışığında aydınlığa kavuşturuyor. Osmanlı dönemi Türk-İran ilişkilerinin yaklaşık beş yüz yıllık idari, askeri, siyasi ve diplomatik tarihinin geniş bir özetle ortaya koyan Acar, Osmanlı ve İran devletleri geçici temsilcilikler düzeyinden "daimi elçilik" düzeyine taşıyan ve böylece düzenli kesintisiz, sürekli ve daha işlevli hale gelmesini sağlayan Tahran Büyükelçiliği'nin kuruluş aşamasını en ince ayrıntısına kadar gözler önüne seriyor. Acar'ın çalışması, sadece Tahran Büyükelçiliği değil, Osmanlı döneminde çeşitli ülkelerde açılmış olan diplomatik misyonlardan herhangi birisinin kuruluş ve kurumsallaşma aşamaları hakkında bu denli geniş, ayrıntılı ve bilimsel bilgi içeren şimdiye dek yapılmış ilk çalışma olarak da dikkatleri çekmeyi başarıyor. Günümüz diplomasisinin geldiği noktayı sağlıklı bir şekilde anlamak ve değerlendirmek için, arşiv rafları arasında gözlerden saklı kalmış gerçekleri ortaya çıkaracak bu tür bilimsel çalışmalara şiddetle ihtiyaç vardır. Acar'ın yoğun bir emek ürünü olan takdire şayan çalışması böyle bir ihtiyacı karşılama yolunda, her zaman ayrıcalıklı bir yere sahip olacaktır."

Acar'ın "Osmanlı-İran Diplomasisi: Tahran Büyükelçiliği'nin Kuruluşu" isimli eseri giriş ve dört ana bölümden oluşmaktadır. Eserin giriş kısmında sırasıyla "Diplomasi Kavramı", "Sefirlik Müessesesi", "Daimi Elçiliklerden Önce Osmanlı Diplomasisi", "Yabancı Elçilerin Osmanlı Devleti'ndeki Yeri" ve "Osmanlı Devleti'nde Sefaret Geleneği" alt başlıkları altında detaylı incelemeler yapılmıştır. Bu başlıklar, Osmanlı diplomasi tarihini anlamaya yönelik kavramsal bir çerçeve sunarken, aynı zamanda Osmanlı-İran ilişkilerinin daha iyi kavranması için tarihsel bir zemin hazırlamaktadır.

Birinci bölümde; “Osmanlı-İran Diplomatik İlişkileri” başlığı altında, iki devlet arasındaki diplomatik ilişkiler kronolojik bir şekilde ele alınmıştır. Türkler ile İranlılar arasındaki ilişkilerin köklü bir geçmişe sahip olduğu vurgulanmış ve bu ilişkinin Hunlar Dönemi’ne kadar uzandığına atıfta bulunulmuştur. Türklerin İran coğrafyasıyla tanışmalarına, bu bölgenin yerli halkıyla etkileşimlerine ve tarihin farklı dönemlerinde bu coğrafyada kurdukları çeşitli devletlere dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda, Osmanlı ve İran arasında gelişen idari, askerî ve diplomatik bağların tarihsel süreç içerisindeki dinamikleri kapsamlı bir şekilde değerlendirilmiştir. Ardından, “Osmanlı-İran Jeopolitik” önemine değinilmiş ve “Osmanlı-İran Diplomatik İlişkilerinin Başlanması”, “Osmanlı Devleti ve Safevî İran’ı Arasında Diplomatik İlişkiler” ile “İran Sefaretnameleri” alt başlıkları altında detaylı bilgiler sunulmuştur. Bu alt başlıklarda, iki devlet arasındaki diplomasi pratiklerinin ve ilişkilerinin tarihsel süreç içerisindeki gelişimi derinlemesine incelenmiştir.

İkinci bölümde, “Tahran Sefareti’nde Geçici Sefir” başlığı altında, Osmanlı’nın İran ile diplomatik ilişkilerinde önemli bir dönemi ele alınmaktadır. Bu bölümde, Mustafa Sami Bey’in geçici sefir olarak atanması, Tahran’a ulaşması ve bu süreçte yaşananlar ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Bölüm, şu başlıklar altında detaylandırılmıştır: “Osmanlı-İran Diplomatik Hiyerarşisinin Oluşumu”, “Sefaretin İdari ve Mali Hususları (*Tahran Sefareti’nin Memurları, Elçilik Maaşları, Tahran Sefareti’nin Muhtelif Giderleri*)”, “Osmanlı Tebaasının Haklarının Korunması (*Uşnu ve Soğukbulak Meselesi, Osmanlı Tüccarının Haklarının Korunması, Mürur Tezkiresi (Seyahat İzin Belgesi)*)”, “Osmanlı’ya İsyan Ederek İran’a Kaçan Firari Aziz Bey Meselesi ve Mustafa Sami Bey’in Görevinin Bitmesi-Azledilmesi”.

Üçüncü bölümde, “Osmanlı-İran Diplomasisinde Sürekli Diplomasiye Geçiş” ana başlığı altında, arşiv belgelerine dayalı olarak iki devlet arasındaki sürekli diplomasiye geçiş süreci ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Bu kapsamda, “Tahran Sefareti’nin Kuruluşu”, “Tahran Sefaretinin Kuruluş İradesi ve Elçi Tayini”, “İlk Daimi Elçi Raporu”, “Harir Kaymakamı Revandizli Resul Paşa’nın Firarı”, “Osmanlı-İran Sınırların Belirlenmesi ve Aşiretlere Dair Görüşler”, “Gümrüklendime ve Mürur Tezkiresi Ücretleri”, “Ali Namık Bey’in Diplomatik Temasları”, “İlk Elçilik Memurlarının İdari ve Mali Hususları” ve “Mustafa Sami Bey ve Ali Namık Bey’in Azledilmesi” alt başlıkları altında konuyla ilgili ayrıntılı bilgiler sunulmuştur. Bölümde, Osmanlı ve İran arasındaki diplomatik ilişkilerin sürekliliğini sağlamaya yönelik çabalar, yeni bir diplomasi anlayışının doğuşu ve bu anlayışın uygulamadaki yansımaları geniş bir perspektiften değerlendirilmiştir.

Dördüncü bölüm, “Tahran Sefareti’nin Kurumsallaşması” başlığı altında, Osmanlı-İran diplomatik ilişkilerinde kurumsallaşma sürecine odaklanmaktadır. Yazar, bu süreçte Tahran Sefareti’nin diplomatik faaliyetlerini ve Osmanlı-İran ilişkilerindeki değişimleri ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Bölümde şu alt başlıklar

bulunmaktadır: “Ahmet Vefik Bey’in Tayini ve Göreve Başlaması”, “Tahran Sefareti’nin Kurumsal Çalışmaları”, “Ahmet Vefik Bey’in Diplomatik Temasları”, “Osmanlı-İran Diplomatik Manevrası ve Ahmet Vefik Bey’in Merkeze Dönüşü”. Yazar, söz konusu alt başlıklar altında konuya daha da derinlik kazandırmak için çeşitli alt bölümler açmıştır. Bu sayede, Tahran Sefareti’nin kurumsallaşma sürecine ilişkin ayrıntıları, arşiv belgelerine dayalı olarak kapsamlı bir şekilde aktarılmıştır. Ayrıca bölüm, Osmanlı Devleti’nin İran’daki diplomatik faaliyetlerinin olgunlaşma sürecine ışık tutarak, iki devlet arasındaki sürekli diplomasiinin gelişimini analiz eden önemli bir inceleme sunmaktadır.

Kitabın yazımında T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, yazma eserler, kitaplar, makaleler, sempozyum bildirileri ve gazeteler gibi geniş bir yelpazeden üç yüzün üzerinde Türkçe kaynak kullanılmıştır. Bu durum, çalışmayı Osmanlı-İran diplomatik ilişkileri üzerine araştırma yapanlar için önemli bir başvuru kaynağı hâline getirmiştir. Yazar, sade ve akıcı bir üslup kullanarak okuyucuyu gereksiz bilgi yükünden uzak tutmayı başarmış ve tarihî olayları etkileyici bir anlatımla sunmuştur. Cumhuriyet Tarihi alanında, özellikle Osmanlı-İran diplomatik ilişkileri üzerine yapılan çalışmaların sınırlı olması nedeniyle bu eserin literatürdeki boşluğu doldurduğu görülmektedir. Ahmet Acar’ın bu önemli çalışması, Türkiye’de tarih alanındaki araştırmalara katkıda bulunmanın yanı sıra, daha fazla çalışmanın teşvik edilmesi için güçlü bir zemin oluşturmuştur. Değerli katkısından dolayı yazarı tebrik eder ve alanında daha birçok başarılı çalışmaya imza atmasını temenni ederiz.

Bu eser, Osmanlı-İran diplomatik ilişkilerinin tarihsel gelişimini derinlemesine ele alırken özellikle Osmanlı Devleti’nin Tahran Sefareti özelinde sürekli diplomasiye geçiş sürecini incelemektedir. Acar, eserin hazırlanmasında güncel literatürü de dikkate alarak Osmanlı-İran diplomatik ilişkileri üzerine var olan boşlukları doldurmayı hedeflemiştir. Bu çalışma, Osmanlı Devleti’nin dış politikasını ve Tahran Sefareti’nin kuruluşunu ele alarak Osmanlı’nın İran’a olan diplomatik yaklaşımını detaylı bir biçimde tartışmaktadır. Eser, sadece iki devlet arasındaki diplomatik ilişkilerle sınırlı kalmayıp aynı zamanda sürekli diplomasi sisteminin Osmanlı diplomasi pratiğine nasıl entegre edildiğine dair önemli bilgiler sunmaktadır.

AÇIKLAMALAR

¹ Ahmet Acar, 2009 yılında lisans eğitimini Mustafa Kemal Üniversitesinde tamamladıktan sonra, yüksek lisansını Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalında “Süveydiye Ermenileri ve Musa Dağı Olayı” başlıklı tezle (2013) ve doktorasını aynı üniversitede, “Osmanlı-İran Diplomatik İlişkilerinde Sürekli Diplomasiye Geçiş ve Tahran Sefareti’nin Kuruluşu” başlıklı teziyle (2020) tamamlamıştır. Yayınları: Ahmet Acar, *Musa Dağı’nın Kayıp Ermenileri*, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara 2016, Ahmet Acar, “Sultan II. Abdülhamid ve Antakya Ermenileri”, *Sultan II. Abdülhamid Sempozyumu 20-21 Şubat 2014, Selanik İç ve Dış Siyaset Bildiriler*, TTK Yayınları, Ankara 2014, 39-52, Mustafa Çolak-Ahmet Acar, “Tarihte

Antakya Ermenileri", *Osmanlı Belgeleri Işığında Antakya*, Hatay Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2014, 75-95. Acar, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Diplomasi Tarihi ve Hatay Tarihi alanlarında çalışmalarına devam etmektedir.

SORUMLU YAZAR
CORRESPONDING AUTHOR

DR. MİKAIL DEVEBAKAN
mikaildbkn@gmail.com

TELİF HAKKI VE LİSANS
COPYRIGHT AND LICENSE

YAZARLAR DERGİDE YAYINLANAN
ÇALIŞMALARININ TELİF HAKKINA
SAHİPTİRLER VE ÇALIŞMALARI CC BY-NC 4.0
LİSANSI ALTINDA YAYIMLANMAKTADIR.
THE AUTHORS OWN THE COPYRIGHT OF THEIR
WORK PUBLISHED IN THE JOURNAL AND THEIR
WORK IS PUBLISHED UNDER THE CC BY-NC 4.0
LICENSE.

YAPAY ZEKÂ KULLANIMI
USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

ÇALIŞMADA YAPAY ZEKÂ
KULLANILMAMIŞTIR.
ARTIFICIAL INTELLIGENCE WAS NOT USED IN
THE STUDY.